

Д. П. Урсу

Акчокракли Осман Нурі-Асанович

АКЧОКРАКЛИ Осман Нурі-Асанович (03(15). 01. 1879, м. Бахчисарай, нині АР Крим – 17. 04. 1938, Сімферополь, нині АР Крим) – кримськотатарський письменник, науковець. Прізвище походить від назви с. Акчокрак (нині в межах Бахчисарая), звідки родом його батько – селянин, який славився каліграфією араб. письма. А. успадкував цей талант, викладав каліграфію на факультеті сх. мов С.-Петербур. університету, оздобив візерунками й цитатами з Корану мечеті С.-Петербурга та Бахчисарая. Серед його вчителів – [І. Бораганський](#). Рік навчався в Туреччині (1895); з метою поглиблення освіти відвідав Каїр (1908). В анкетах про освіту вказував: «незакінчена середня», що не завадило йому стати вельми освіченою людиною свого часу, останнім крим. енциклопедистом. У С.-Петербурзі А. видав (1899–1901) переклад байок І. Крилова, опубл. поему О. Пушкіна «Бахчисарайський фонтан» паралельно рос. і кримськотатар. мовами (спрощеною араб. графікою, яку запропонував [І. Гаспринський](#)). Згодом переклав комедію М. Гоголя «Одруження». 1901–05 А. служив в армії, 1908–10 редагував в Оренбурзі ж. «Шура». Як особистість і учений сформувався під впливом І. Гаспринського у часи співпраці з г. «Терджиман» («Перекладач», 1906, 1910–16). Викладав у медресе Зінджирли. 1917–18 А. обирали чл. Курултаю, але актив. політ. діяльності він не вів. Навесні 1921 з його ініціативи та за безпосеред. участі в будинку, де раніше друкувався «Терджиман», відкрито будинок-музей І. Гаспринського. 1922 його запрошено на роботу до Крим. університету, який 1925 був перетвор. на пед. інститут. Від 1923 – чл. Таврій. товариства історії, археології та етнографії, від 1925 входив до його проводу. Розквіт наук. діяльності А. припав на серед. 20-х рр., коли він утвердився як археолог, фольклорист, історик та епіграфіст. У Крим. пед. інституті викладав турец. мову та сх. каліграфію, пізніше – татар. фольклор та етнографію. Один із основоположників нового напрямку в сходознавстві – крим. татарознавства. Наприкінці 1924 – поч. 1925 «Ени дунья» («Новий світ») друкує 23 його нариси про міста й села Криму, їхні пам'ятки. Брав участь в археол.-етногр. експедиції 1925 і відкрив істор.-літ. пам'ятку – поему Джан-Мугаммеда про похід кримськотатар. війська на допомогу Б. Хмельницькому. Про це А. зробив доповідь на засіданні Таврій. товариства історії, археології та етнографії і на 2-му Всеукр. з'їзді сходознавців у Харкові (1929), а також короткий виклад поеми опублікував у ж. «Східний світ» (1930, № 3(12); передруковано в цьому ж журналі (1993, № 1) та ж. «Козацтво» (1993, № 1). Був у друж. стосунках з академік [А. Кримським](#). Друге наук.

відкриття А. – кримськотатар. родові знаки – тамґи. Він зібрав бл. 400 тамґ, систематизував їх та описав. Досконале знання араб. і турец. мов дало змогу А. успішно вивчати численні епіграф. пам'ятки крим. середньовіччя. Як знавець крим. фольклору А. вивчав давні тюрк. епоси «Чора-Батир», «Легендарний Едиге». Разом із композитором А. *Рефатовим* підготував лібрето опери «Чора-Батир» – першої опери з лібрето кримськотатар. мовою. 1927 А. написав п'єсу «Бахчисарайський фонтан сліз», яка з успіхом ішла на сцені Кримськотатар. драм. театру. На поч. 30-х рр. зазнав цькування в пресі за «націоналізм», був звільнений з Крим. пед. інституту (1934). Переїхав жити до сестри в Баку. 7 квітня 1937 був заарешт. На суді в остан. слові відхилив усі звинувачення в контрреволюц. діяльності та шпигунстві, пропаганді пантюркізму І. Гаспринського. Відразу ж після суду розстріляний.

Основні праці

Татарские тамги в Крыму // Изв. Крым. пед. ин-та. 1927; Старокрымские и отузские надписи XIII-XV вв. // Изв. Таврич. об-ва истории, археол. и этногр. 1928. № 1(58); Новое из истории Чуфут-Кале // Там само. 1928. Т. 2(59); Государственный дворец и музей тюрко-татарской культуры в Бахчисарае. Бахчисарай, 1928; Про перший проєкт споруди Волго-Донського каналу в XVI ст. // СС. 1928. № 2; Старокрымские надписи (по раскопкам 1929) // Изв. Таврич. об-ва истории, археол. и этногр. 1929. № 3; Эпиграфические находки в Чуфут-Кале // Там само; Антологія кримськотатарських поетів // Студії з Криму. К., 1930; Татарские документы XV-XIX вв., хранящиеся в Центральном архиве Крымской АССР // Бюл. Архив. упр. Крым. АССР. 1931. № 3(6); Военная служба крымских татар // ГК. 1996, 22 дек.; Театр хаятымыздан (З нашого театрального життя) // Медений эснас: 1920–1938 (Къырымтатар тили, Эдебияты ве медениетинден малюмат дестеги) (Поступ культуры: 1920–1938. (За матеріалами кримськотатар. періодики). Сф., 1997; Исмаил Гаспринский // Там само; О. А. Боданинская // Там само; Дестан-и-Къырым (Легенда Криму) // Там само.

Рекомендована література

1. Научные работники Крыма: Справоч. Сф., 1927;
2. Личный состав Крым. пед. ин-та // Изв. Крым. пед. ин-та. 1927;
3. Наука и научные работники СССР: Справоч. Ленинград, 1928. Ч. 6;
4. D. Seydamet. Krym. Warszawa, 1930;
5. A. Bennigsen, S. E. Wimbush. Muslim National Communism in the Soviet Union. Chicago, 1979;
6. Урсу Д. П. Медениет фидайилери (Сподвижники культури) // Йылдыз (Зірка). 1996. № 2;
7. Kirimli N. Kirim tatarlarında millo kimlik ve millo hareketler. Ankara, 1996;
8. Урсу Д. П. Шаркъшынаслыкъ ве Къырым шаркъшынаслары (Сходознавство та сходознавці Криму) // Йылдыз (Зірка). 1998. № 2;
9. Його ж. Очерки истории культуры крымскотатарского народа. Сф., 1999;

10. Деятели крымскотатарской культуры. (1921–1944 г.): Биобиблиографический словарь / Гл. ред. и сост. Д. П. Урсу. Сф., 1999.

Бібліографічний опис:

Акчокракли Осман Нурі-Асанович / Д. П. Урсу // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43578>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).